

*Голові спеціалізованої вченої ради
в Одеському національному
університеті імені І.І.Мечникова
Олені МИКОЛЕНКО*

ВІДГУК
офіційного опонента
кандидата юридичних наук, доцента
Петренко Наталії Олегівни
на дисертаційну роботу Гута Сергія Федоровича на тему:
«ПРИМИРНІ ПРОЦЕДУРИ В ГОСПОДАРСЬКОМУ ПРОЦЕСІ:
ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ»,
подану на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за
спеціальністю 081 «Право»

Актуальність обраної теми дослідження

У сучасних умовах трансформації правової системи України та адаптації національного законодавства до стандартів Європейського Союзу особливого значення набувають альтернативні способи вирішення спорів, зокрема примирні процедури. На євроінтеграційному векторі розвитку України альтернативні процедури вирішення спорів, включаючи комерційну медіацію, розглядаються як ключовий інструмент модернізації правосуддя, що відповідає вимогам доступності, ефективності та справедливості.

Судове навантаження та тривалість судових проваджень в господарських судах залишається значною проблемою, незважаючи навіть на те, що господарські суди залишаються лідерами за строками розгляду спорів. І примирні процедури (у формі мирової угоди, медіації, переговорів) можуть ефективно сприяти зниженню кількості затяжних процесів, забезпечуючи оперативність та гнучкість вирішення спорів.

Хоча інститут примирення врегульований у Господарському процесуальному кодексі України, як і в окремих спеціальних законах

(наприклад, Закон України «Про медіацію»), його практичне застосування є фрагментарним і суперечливим. Проблеми виникають як у процесуальній реалізації прав сторін, так і у визначенні меж судового контролю за дотриманням інтересів учасників та третіх осіб при затвердженні мирової угоди.

Слід визнати також недостатність теоретико-правової розробленості інституту примирення в господарському процесі, що значно ускладнює забезпечення єдності правозастосування.

Усі ці аспекти свідчать про високий ступінь актуальності дослідження, яке сприятиме розвитку господарського процесуального права, формуванню ефективного механізму реалізації примирних процедур та гармонізації національного законодавства з європейськими підходами.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами

Тематика дисертації відповідає плану наукових досліджень кафедри конституційного права та правосуддя Одеського національного університету імені І.І.Мечникова в процесі виконання тем: «Сучасний конституціоналізм в процесі становлення та розвитку української державності» (номер державної реєстрації 0118U001585, виконувалась в період з 2018 по 2022 роки), та «Конституційно-правовий механізм забезпечення, реалізації та захисту прав людини в умовах воєнного стану та повоєнний час» (номер державної реєстрації 0123U102299, терміни виконання 01.04.2023 – 31.12.2027 роки), за якими дисертантом здійснено теоретичну розробку положень про примирні процедури у господарському процесі та обґрунтовано пропозиції щодо вдосконалення законодавства з цього питання.

Мета і завдання, методи дослідження, його структура

Метою роботи є розроблення нових теоретичних положень про примирні процедури в господарському процесі та обґрунтуванні пропозицій щодо внесення змін і доповнень до господарського процесуального законодавства

України з метою забезпечення реалізації права на судовий захист (с.17). Мета дослідження зумовила ряд ключових завдань, що поставлені та вирішені в дисертаційній роботі (с.17-18 дисертації).

Структура дисертації є логічною і складається з титульного аркуша; анотації, викладеної українською та англійською мовами; змісту; основної частини, що включає: вступ, 3 розділи, які містять 7 підрозділів, висновків, списку використаних джерел. Зміст дисертаційної роботи дозволив розкрити необхідні положення теми «Примирні процедури в господарському процесі: проблеми теорії та практики».

Автором застосовано широкий комплекс загальнонаукових і спеціальних методів дослідження, які повністю відповідають встановленій меті, завданням і дають можливість отримати достовірні та якісні результати (с.18 дисертації). Зокрема, за допомогою діалектичного методу було виявлено характерні риси механізму реалізації права сторін на примирення в господарському процесі та уточнено поняття мирової угоди. Із застосуванням логіко-юридичного методу обґрунтовано напрями вдосконалення процесуального законодавства щодо примирних процедур в господарському процесі. За допомогою системно-структурного методу виділено та обґрунтовано переваги примирних процедур, проаналізовано їх види (способи). Із застосуванням порівняльно-правового методу проаналізовано вітчизняні та зарубіжні законодавчі акти, що дозволило сформулювати пропозиції щодо вдосконалення вітчизняного господарського процесуального законодавства про примирні процедури.

Емпіричну основу дослідження становлять законодавство України та зарубіжних країн (зокрема, країн Європейського Союзу та Сполучених Штатів Америки), вітчизняна та зарубіжна судова практика, практика Європейського Суду з прав людини.

При проведенні дослідження здобувачем використано значну кількість вітчизняних та зарубіжних наукових джерел в загальній кількості 187 джерел.

Таким чином, дисертація С.Ф.Гута є логічно послідовним та самостійним науковим дослідженням. Наукові положення, рекомендації та висновки,

сформульовані в дослідженні, є достатньо аргументованими, містять глибокі напрацювання щодо науково-практичних рішень. Отримані теоретичні та практичні висновки стали результатом наукового пошуку відповідно до поставленої мети і завдань дослідження.

Ступінь обґрунтованості наукових положень дисертації, їх достовірності й новизни

Наукова новизна одержаних результатів визначається тим, що на основі комплексного дослідження примирних процедур в господарському судочинстві обґрунтовано нові теоретичні положення та розроблено пропозиції щодо вдосконалення правового регулювання даного інституту суддями та учасниками господарського процесу.

Серед найбільш вагомих результатів, що визначають наукову новизну проведеного дисертаційного дослідження, можна відмітити наступне.

Доречно підтримати обґрунтування дослідника щодо визнання характерними рисами механізму реалізації права сторін на примирення в господарському судовому процесі добровільності, добросовісності, активності (ініціативності) сторін спору, змагальності, оптимізації ресурсів, конфіденційності, взаємовигідності тощо (с.153-167 дисертації).

Слід підтримати також пропозицію здобувача щодо скорочення строку, що надається законодавцем для відповіді на претензію, з одного місяця до 10 днів (с.80-91 дисертації), що видається доцільним і потребує нормативного закріплення, оскільки фактично практика ділового обігу і в Україні, і в Європі, і в світі вже рухається в напрямі оперативності та скорочення фідбеку у відносинах між контрагентами з урахуванням пришвидшення обміну інформацією за допомогою різноманітних інформаційних технологій.

Вважаємо доцільною та обґрунтованою пропозицію автора включати до мирової угоди пункти про відповідальність сторін у разі її невиконання (с.132-137 дисертації). Позитив впровадження даної пропозиції полягає у підвищенні правової визначеності самої мирової угоди як двостороннього договору,

превентивному ефекті положень про відповідальність та спрощенні подальшого захисту прав у випадку, якщо умови мирової угоди не будуть виконуватися.

Слід підтримати систематизацію в роботі переваг примирних процедур у господарському судочинстві з виділенням наступних: а) збереження ділових відносин «на майбутнє»; б) виявлення та усунення причин та умов, що породжують факти невиконання зобов'язань та інші порушення договірної дисципліни; в) швидке відновлення порушених прав фізичних та юридичних осіб; г) налагодження ефективної комунікації між сторонами конфлікту; д) універсальність, доступність та відносна процесуальна свобода; є) учасники процедури зберігають повний контроль над її перебігом (с.с. 41-65 дисертації). Систематизація та розуміння таких переваг сприяє впровадженню процедур на практиці, а також підвищенню правосвідомості учасників процесу та довіри до примирення між учасниками спору.

Важливою та актуальною слід визнати пропозицію здобувача щодо виявлення категорій господарських спорів, по яких доцільно використовувати процедури примирення. Впровадження даного переліку до норм чинного ГПК України допоможе судді та учасникам господарської справи краще усвідомлювати потенціал примирення в конкретних типах господарських спорів, а також сприятиме оптимізації процесуального підходу та посиленню правової культури врегулювання спорів у господарському процесі.

Дістали подальшого розвитку положення щодо закріплення права, а не обов'язку застосовувати врегулювання спору за участі судді, медіацію або інші процедури примирення, що також слід підтримати.

В роботі зроблено інші цікаві та змістовні висновки.

Викладення матеріалу характеризується логікою наведених доводів та висновків, які мають певний ступінь наукової новизни, що вказує на відповідність роботи вимогам до дисертаційних робіт на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

**Повнота викладу наукових положень в наукових публікаціях,
зарахованих за темою дисертаційної роботи**

Основні результати дослідження, наукові висновки, положення та рекомендації, що містяться в дисертації С.Ф.Гута, з достатньою повнотою відображені у наукових публікаціях у фахових виданнях. За авторством здобувача вийшло 11 наукових публікацій, зокрема, 5 наукових статей, з яких 3 статті у фахових наукових виданнях України, перелік яких затверджено у встановленому порядку, 1 стаття в періодичному науковому виданні, проіндексованому у базах даних Web of Science Core Collection, 1 стаття в іншому виданні, а також 6 тез доповідей на науково-практичних конференціях. Роботи, що написані у співавторстві, мають високий рівень авторського внеску здобувача.

Опубліковані праці є аргументованими та послідовними і відображають авторське бачення з більшості питань, винесених на захист.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що обґрунтовані висновки та пропозиції доповнюють теорію процесуального права та можуть бути використані для вдосконалення чинного процесуального законодавства. Положення дисертації можуть бути також використані при розробці відповідних розділів підручників та навчальних посібників з процесуального права, при підготовці лекцій для здобувачів юридичних спеціальностей закладів вищої освіти, у навчально-методичній роботі, при підготовці науково-практичних коментарів.

Анотація, яку подано українською та англійською мовами, є узагальненим коротким викладом основного змісту дисертаційного дослідження та відповідає вимогам, встановленим чинним законодавством.

З аналізу змісту тексту дисертаційної роботи варто відзначити про відсутність ознак академічного плагіату, фальсифікації та інших порушень академічної доброчесності, що могли б поставити під сумнів самостійний характер виконаної дисертаційної роботи.

Дискусійні положення та зауваження по дисертації

Разом із тим, робота С.Ф.Гута не позбавлена певних вразливих місць, щодо яких варто зробити наступні зауваження.

Зокрема, здобувач пропонує навчання помічників суддів в якості «внутрішніх» посередників у господарських судах.

Однак, на нашу думку, в даному випадку буде порушено баланс ролей у судовій системі, оскільки запровадження подібних функцій зміщує фокус діяльності судової адміністрації, розмиваючи межі між процесуальними функціями суду та позасудовим урегулюванням спорів. Це може призвести до інституційної плутанини та втрати чіткості функцій у межах судової системи.

Крім того, вказана пропозиція не враховує сутності інституту медіації, фактично підміняючи її адміністративною функцією. Медіація – це добровільний, конфіденційний та приватноправовий механізм, заснований на довірі до незалежної особи-посередника. Помічник судді є службовою особою суду, підконтрольним судді, що фактично перетворює примирну процедуру на елемент судового процесу, а не альтернативу йому. У результаті «внутрішня медіація» втрачає ключову рису – альтернативність, що суперечить природі альтернативного вирішення спорів.

Враховуючи вищевказане, пропозиція навчати помічників суддів як «внутрішніх» посередників у господарських судах потребує додаткового обґрунтування.

За такими самими підставами доречно визнати дискусійною і думку про проведення процедури врегулювання спору за участю судді шляхом проведення даної процедури іншим суддею, призначеним автоматизованим розподілом справ, який пройшов навчання відповідно до Закону України «Про медіацію». Автор пропонує альтернативно передавати цю процедуру для проведення «незалежним медіатором, список яких має бути у господарському суді», що слід підтримати, оскільки медіатором є спеціально підготовлена особа, яка пройшла навчання, в тому числі практичну підготовку, і є незалежною від судових або інших державних органів, здійснюючи свої

повноваження виключно в межах процедури та принципів, визнаних європейськими та світовими стандартами.

Дискусійною також слід визнати висновок здобувача про недоцільність регулювання на законодавчому рівні переговорів, посередництва та інших примирних процедур. Автор на с.34-35 дисертації наводить пропозиції багатьох вчених, які наполягають на такому регулюванні примирних процедур, в тому числі «для вдосконалення судових процедур» та «впровадження європейських цінностей в українське судочинство», з цим доречно погодитись. Однак, проаналізувавши вказані позиції, автор доходить висновку, що «форми мають бути гнучкими за своєю природою та підлаштовуватися під особливості конкретних конфліктів між сторонами» (с.36 дисертації).

Безперечно, законодавчо не можна врегулювати всі деталі та особливості всіх видів примирних процедур, однак закріплення принципів, основних засад та процедур, в тому числі прав, обов'язків та відповідальності учасників значно спростить проведення таких процедур та визначення конкретних форм, які будуть більш ефективними при врегулювання того чи іншого конфлікту.

Висловлені зауваження, у той же час, не знижують загальної позитивної оцінки дисертаційного дослідження С.Ф.Гута на тему «Примирні процедури в господарському процесі: проблеми теорії та практики», оскільки стосуються переважно дискусійних питань, пов'язаних зі складністю досліджуваної теми. Вони не перешкоджають загалом позитивно оцінити дану дисертаційну роботу, що є завершеною працею, в якій отримані нові обґрунтовані теоретичні результати.

Загальний висновок по дисертації

Дисертаційне дослідження Гута Сергія Федоровича характеризується безумовною актуальністю.

Як свідчить зміст дисертації та автореферату, автор достатньо добре обізнаний з темою дослідження. Дослідження виконане на належному науковому рівні.

Дисертаційне дослідження відповідає спеціальності 081 «Право».

Дисертація С.Ф.Гута є завершеною кваліфікаційною науковою працею, а наявні у ній теоретичні положення та практичні рекомендації в сукупності дають можливість отримати нові науково обґрунтовані результати, які розв'язують наукове завдання, що полягає в розробленні нових теоретичних положень про примирні процедури в господарському процесі та обґрунтуванні пропозицій щодо внесення змін і доповнень до господарського процесуального законодавства України з метою забезпечення реалізації права на судовий захист.

За своїм змістом, науковою новизною та оформленням дисертація на тему «Примирні процедури в господарському процесі: проблеми теорії та практики» відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), що затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261, та Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, а її автор – Гут Сергій Федорович – заслуговує на присудження йому ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент:

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільно-правових
дисциплін інституту права
та безпеки Одеського державного
університету внутрішніх справ

Наталія ПЕТРЕНКО